

**ПЕТРО БІЛОУС**

## **ІТАЛІЙСЬКІ ОБРАЗКИ У ПОДОРОЖНІХ ЗАПИСКАХ ВАСИЛЯ ГРИГОРОВИЧА-БАРСЬКОГО**

Василь Григорович-Барський (1701–1747) – український мандрівник, письменник, художник, учений-орієнталіст. Народився у Києві, навчався у Києво-Могилянській академії, у 1723 р. вирушив у подорож по Європі, Близькому Сходу, Північній Африці. За 24 роки відвідав Словаччину, Угорщину, Австрію, Італію, Грецію, Палестину, Сірію, Ліван, Єгипет, оглянув та описав багато історичних місцевостей, міст і сіл, зокрема і святі для християн місця – Константинополь, Афон, Єрусалим. Під час подорожі систематично записував свої враження від мандрів, замальовував побачені архітектурні споруди і пейзажі. Його записи увібрали в себе величезну кількість відомостей про історію і сучасність, географічне розташування, соціальне, економічне, культурне, релігійне становище багатьох народів Середземномор'я. В. Григорович-Барський вивчав мови, склав греко-латинську граматику, був учителем, готував себе до викладацької діяльності у Києво-Могилянській академії, проте, повернувшись у Київ восени 1747 р., помер, виснажений тривалою мандрівкою<sup>1</sup>. Залишив після себе свої нотатки і малюнки, які лише у ХІХ ст. перевидавалися шість разів у Петербурзі та Москві. У Києві твір мандрівника

---

<sup>1</sup> П. Білоус, *Творчість В. Григоровича-Барського*, Наукова думка, Київ 1985, 246 с.

вперше видано лише 2000 року у моєму перекладі сучасною українською мовою<sup>2</sup>.

Мабуть, ніхто з українців до XIX ст. так довго не мандрував по світу і так багато не писав про інші країни, як Григорович-Барський. Саме завдяки його зусиллям чужі краї, їх екзотичні ландшафти, їх історія і сучасність широким потоком влилися у художній світ української літератури. З-поміж численних словесних замальовок про свою мандрівку особливим колоритом відзначаються враження про Італію, подорожувати до якої Григорович-Барський вирішив, зимуючи у Львові, бо йому праглося вклонитися мощам святого Миколая в місті Барі (до речі буде сказано, його дід Григорій був із поділького містечка Бара, звідки і постало прізвисьце мандрівника).

На початку червня 1724 р. пішоходець з України ступив на італійську землю і подорожував по цій країні до березня наступного року. Маршрут по Італії проліг від міста Маріяцель на південь по узбережжю Андріатичного моря: Венеція – Раміні – Анкона – Лоретто – Барлетта – Болонья – Барі, звідки Григорович-Барський вирушив упоперек материка і згодом опинився на березі Тірейського моря, попрямувавши тепер на північ: Неаполь – Рим – Флоренція – знову Венеція, де мандрівник перезимував, напитуючи корабель для подорожі морем – до грецьких островів, а там уже до Святої Землі.

Пілігрим помічав усе, що траплялося в дорозі, жага пізнання вела його все далі, а рука щоденно фіксувала у нотатнику все побачене і пережите. Якщо спробувати структурувати ті записи, то можна виділити декілька колоритних образків, які передають враження про італійську землю.

---

<sup>2</sup> Григорович-Барський Василь, *Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік*, Пер. з давньоукраїнської, післямова та примітки Петра Білоуса; Передмова О. Субтельного; за ред. М. Москаленка, Видавництво Соломії Павличко «Основи», Київ 2000, 768 с.

## **Пейзажі.**

«Ішли долиною понад потоками, а по обидва боки стояли високі прекрасні гори, порослі чудесною травою та гарними деревами. Бачили ми й багато камінних гір, де не тільки дерева не могли рости, а й трава; та з волі Божої тут зростають високі дерева, що, немов усупереч природі, вчепилися корінням у камінь. Бачив я тут і камінні гори, завислі так, що здається, ніби вони от-от упадуть і перекинуться, але з волі Божої тримаються так міцно, що їх у жодний спосіб неможливо відколоти. Бачили такі високі гори, що, що коли хто хоче глянути на їхню вершину, то мало не падає капелюх із голови. І воістину порівняв би я їх із Вавилонською вежею...»<sup>3</sup>.

«Бачив великі виноградні лози, грубі, високо і широко розбуялі, посаджені біля інших великих лісових дерев. Отож лози ростуть і пнуться від одного дерева до другого, а далі чіпляються до третього, і так постають, наче якісь ліси, щедро рясніючи гронами»<sup>4</sup>.

## **Описи міст.** Короткий опис міста Венеції.

«1. Венеція заснована на морській відміліні.

2. Вона поділена на багато частин. Це зроблено для того, щоб човни та гондоли пересувалися по різних частинах міста.

3. Воріт та огорожі немає, бо місто нікого не боїться.

4. Всі вулиці залиті морською водою, і вона буває різна, часом велика, а часом мала (я сам це багато разів спостерігав). Це пояснюється дією моря.

5. Через канали перекинуто високі кам'яні мости; високі вони тому, що під ними мають пропливати човни й невеликі кораблі.

6. Будинки гарні й високі, вони стоять один біля одного в ряд, угорі ж, наче з лійок, з усіх однаково виходить дим.

7. Колодязі тут є мало не в кожному дворі, з них черпають воду для приготування страви й для пиття. Але в них не така вода, як у морі: там вона гірка, солоня і неприємна, а тут – смачна, здорова й добра, але дощова.

8. Всі харчі, крім хліба, тут продаються на вагу.

---

<sup>3</sup> Ibidem, s. 42

<sup>4</sup> Ibidem, s. 37.

9. Проста чиста вода, як і інші напої, продається на міру.

10. Коней чи якихось інших тварин тут немає; але кожен тримає навпроти свого двору човен або два, або корабель, якими й перевозить усе, що треба, куди хоче. Чотирьох спижевих (бронзових. – П.Б.) коней поставлено над входом до соборної церкви святого євангеліста Марка, розташованої біля ринку, не знаю, для публіки чи з якої іншої причини. А принесено їх із Царгорода, із храму святої Софії.

11. Венеційці мають звичай ходити в плащах і влітку, тільки в легких.

12. Чоловіки носять при собі парасольки на невеликій паличці для прохолоди, а жінки – ні.

13. Морської риби хоч і доволі мають на харч, та це їх не задовольняє. Ще їдять вони водяних жаб, я сам бачив їхніх ловців і продавців.

14. У всій Венеції і далі, аж до Риму та до Барі, я не бачив чорного житнього хліба, лише пшеничний всюди; білий, як сніг, а малий, як проскурки, тому й дорого коштує»<sup>5</sup>.

#### **Умови подорожі (Калабрія).**

«Доводилось нам блукати голодним і спраглим серед гір та печер, над глибокими урвищами, волаючи до Бога; розболілися наші кості від ходіння та лежання на твердому камінні. До того ж ми мандрували у липні, в найбільшу спеку, спекотним південним краєм, і наші тіла розімліли й ослабли, і мозок у голові мало не висох, і ми мало не збожеволіли. І вже не було коли описувати мандри, бо ми не могли не лише писати, а й їсти, сидіти, дивитися або розмовляти, крім найнеобхіднішого, напівмертві від спеки та поту, що рясно з нас лився; але все це ми витримали з ласки всевишнього»<sup>6</sup>.

«Терпів я великі знегоди, будши вбогий і не мавши за що купити хліба в чужому й голодному краї, а випросити не міг: ходив якось цілий день містом з ранку до вечора, але вижебрав так мало хліба, що й не наївся досхоchu (...) Занедужав на гарячку, а доброго притулку з постіллю для прочан, як в інших містах,

---

<sup>5</sup> Ibidem, s. 40.

<sup>6</sup> Ibidem, s. 48

тут (місто Барлетта. – П.Б.) нема, крім однієї гостиниці, порожньої, з голими ліжками. Там я й лежав усі п'ять днів і страждав од немочі, яка мене кидала то в холод, то в жар»<sup>7</sup>.

### **Чудеса.**

«Ще за день до того, як я дістався до Барі, не знаю чому, чи від мандрівки, чи сама собою, розболілася в мене в дорозі нога, так що я ледве зміг добутися до міста; за три дні нога ще більше розболілася й розпухла, як колода, і я з великими труднощами ходив по місту, шукаючи харчів та задля інших потреб, був я босий, бо в сандалях ходити не міг. Було мені дуже сумно (...) Постійно ходив я до гробу святителя Христового Миколая, і благав його зі сльозами, щоб він допоміг мені в нещасті. І завдяки самим лише молитвам за два дні без жодного лікування не знати як зникла опухлість моєї ноги, і став я ходити здоровий, як і раніше. Зрозумів я, що це сталося з волі святого Миколая і подякував я Богові та його угодникові»<sup>8</sup>.

### **Міські звичаї. (Неаполь).**

«Красу міста примножує й те, що під кожним палацом та будинком з боку вулиці високо при стіні прикуто скляні ліхтарі, що їх кожен запалює перед своїм домом, і вони горять з вечора до четвертої години ранку. Тому на вулиці ясно видно вночі, як і вдень. Так чинять тому, що край тут спекотний, і вдень не можна ні їздити, ні ходити, а вночі прохолодно; тому, починаючи з вечора і до четвертої години, люди їздять колісницями, а інші прогулюються пішки, і відвідують один одного, і бенкетують, і пригощаються, і веселяться. Одне слово, в цьому місті чудові звичаї й порядки, і кращого я досі не бачив»<sup>9</sup>.

**Конфірмація. Рим.** Григорович-Барський був свідком конфірмації (затвердження) папи римського Бенедикта XIII у вересні 1724 р., коли перебував у Римі. Мандрівник до деталей передає своє враження про цю незвичайну, пишну та урочисту подію, коли

---

<sup>7</sup> Ibidem, s. 58

<sup>8</sup> Ibidem, s. 54.

<sup>9</sup> Ibidem, s. 65.

«зійшлися з навколишніх ближніх і дальніх міст увесь духовний собор, і мирський синкліт, і безліч іншого люду»; коли вулицями Рима просувалася незвичайна процесія, яку очолював «папа на білому коні, чудово прикрашеному золотими і срібними покрывами»; згодом йому вручили два ключі, «виготовлені в пам'ять про ті ключі, які Христос Спаситель дав світлому верховному апостолові Петру»<sup>10</sup>.

Перебування в Італії, знайомство зі славетною країною – це півсотні сторінок (за рукописом) яскравих вражень, переданих мовою захопленої, емоційної людини, яка відкривала для себе дивовижні простори світу. Не позбавлені ці записи і літературної вправності, що дає підставу віднести їх до самотніх надбань давнього українського письменства. А в цілому оповідь Григоровича-Барського про свою мандрівку наближається до жанру роману-подорожі, який у XVIII ст. активно розвивався в західноєвропейській літературі (романи Д. Дефо, Д. Свіфта, Г. Філдінга, Д. Смолетта, С. Стерна). Ця проблема потребує додаткового вивчення, тому є незакритою і перспективною.

---

<sup>10</sup> Ibidem, s. 82–83.